

O‘SIMLIKLAR DUNYOSINI O‘RGANISHNING ILMIY ASOSLARI

Maftuna Rahimboyeva Maqsud qizi
Azadova Shoxista Mansurbek qizi
Urganch davlat universiteti talabalari

Annotatsiya: Yashil o‘simliklarni kislorod ajratish va oziq moddalar yaratishdagi mavqei juda katta hisoblanadi. O‘simliklar dunyosi sayyoramizdagi hayotning birlamchi manbai. Uning insonni kundalik hayotida ahamiyati juda katta. O‘simliklar yerdagi mavjudotlarning yashashi uchun zarur bo‘lgan kislorod va organik moddalarni yaratib beradi. Ushbu maqolada maqolada o‘simliklar dunyosini o‘rganishning ilmiy ahamiyati haqida ma’lumotlar berilgan.

Kalit so‘zlar: o‘simliklar, yashil energiya, kislorod, karbanat anhidrid, o‘rmon, flora,

Аннотация: Очень важно место зеленых растений в выделении кислорода и создании питательных веществ. Мир растений является первоисточником жизни на нашей планете. Его значение в повседневной жизни человека очень важно. Растения создают кислород и органические вещества, необходимые для существования существ на земле. В данной статье представлена информация о научной значимости изучения мира растений.

Ключевые слова: растения, зеленая энергетика, кислород, углекислый газ, лес, флора,

Abstract: The position of green plants in the release of oxygen and the creation of nutrients is very important. The world of plants is the primary source of life on our planet. Its importance in the daily life of a person is very important. Plants create oxygen and organic matter, which are necessary for the existence of creatures on earth. In this article, the article provides information about the scientific importance of studying the world of plants.

Key words: plants, green energy, oxygen, carbon dioxide, forest, flora,

O‘simliklar dunyosi yerdagi hayotning birlamchi manbaidir. Ular yiliga 380 mlrd. tonna organik modda hosil qiladi, buning 325 mlrd. t. dengiz va okean o‘simliklariga, 38 mlrd. t. o‘rmonlarga, 6 mlrd. tonnasi o‘tloqlarga to‘g‘ri keladi. Bundan tashqari o‘simliklar, ya’ni yashil o‘simliklar tufayli fotosintez jarayoni

bo‘lmasa, havodagi uglerod (CO_2)ning miqdori ko‘payib kishilar va hayvonlar nobud bo‘lur edi. Biroq atmosferadagi suv yuzasidan va tuproqdan kelayotgan o‘sha CO_2 gazi o‘simliklar tomonidan yutilib, fotosintez natijasida yashil o‘simliklar atrofga kislorodni chiqarib turadi.

Shunday qilib, fotosintez orqali er sharidagi suv 5,8 mln. yilda, atmosferadagi kislorod 5800 yilda, karbonat_angidrid 7 yilda bir marta yangilanib turadi.

O‘simliklar inson uchun oziq-ovqat, yem-xashak, dori-darmon, kiyim-kechak va boshqa ko‘pchilik moddalarning tabiiy manbalari hisoblanadi.

Halqimiz tomonidan ko‘p ishlatiladigan va keng tarqalgan dorivor o‘simliklardan foydalaniladi. Bularga isiriq, ermon, chakanda, aloye, na‘matak, gazanda va boshqalar misol bo‘la oladi.

O‘simliklar inson organizmidagi turli yuqumli kasalliklarni davolashda katta ahamiyatga ega.

Insonlar o‘simliklardan chorva mollari uchun ham yem-xashak sifatida keng ko‘lamda foydalanadilar.

O‘zbekistonda g‘o‘za o‘simligi asosiy homashyo hisoblanib, undan turli maqsadlarda foydalaniladi.

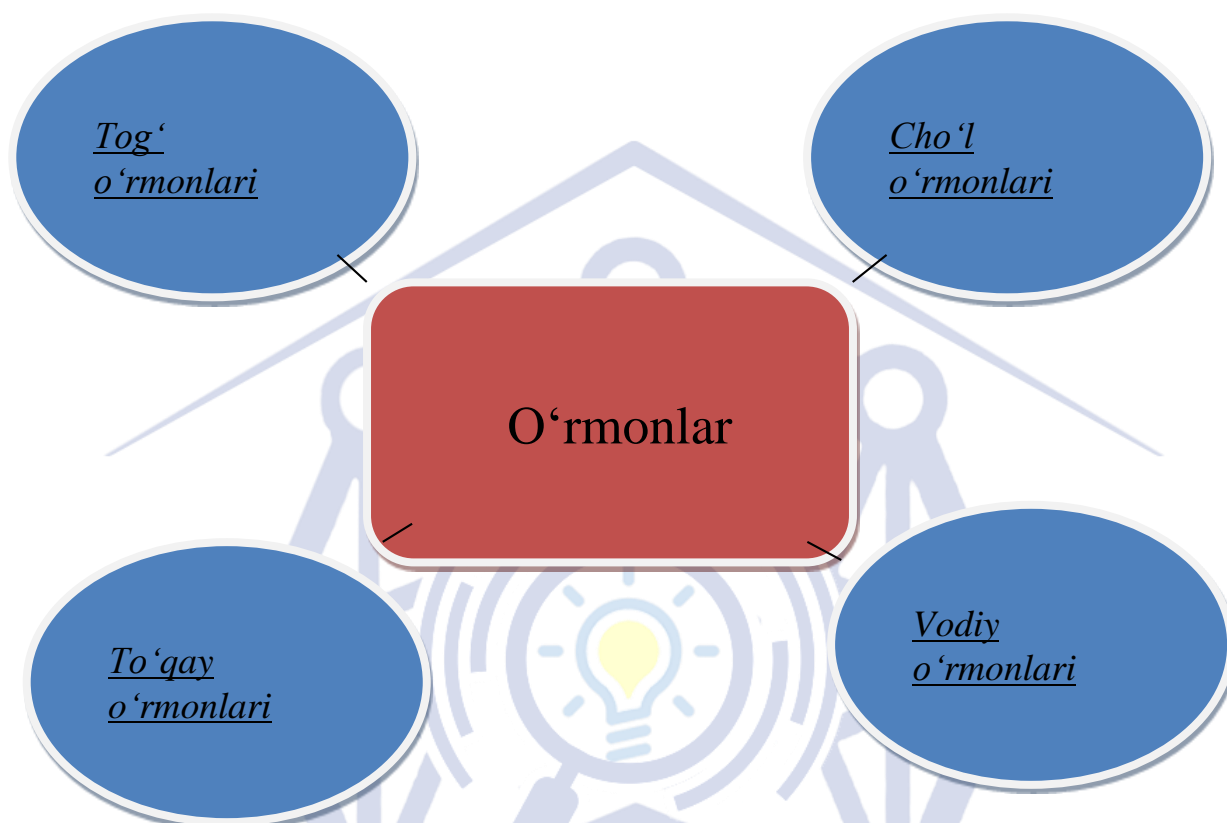
Insonlar o‘simliklardan qurilish materiali sifatida ham foydalaniladi.

O‘simliklarni inson hayotidagi muhim tomonlaridan biri, atrof-muhitni ko‘kalamzorlashtirishdir, chinor, terak, eman, igna bargli doim yashil o‘simliklar shular jumlasidandir. Bundan tashqari ular havodagi changni tozalab, uni kislorod bilan boyitadi.

O‘simliklar dunyosidan oqilona foydalanish va muhofaza qilishda o‘rmon o‘simliklari alohida o‘rin egallaydi. Respublikadagi o‘rmonlar yagona davlat o‘rmon fondini tashkil etadi. O‘zbekiston o‘rmonlari o‘zining xususiyatlari bilan tog‘, cho‘l, to‘qayzor va vodiy o‘rmonlariga ajratiladi (1-sxema).

Research Science and
Innovation House

1-sxema

Hozirgi vaqtda tog' o'rmonlari 311 ming ga maydonni egallaydi, asosiy o'simligi archa hisoblanib, qolganlari turli-xil daraxt va butalardan iborat.

Cho'l o'rmonlari 2,4 mln. ga dan iborat. Bu o'rmonlarning asosiy o'simligi saksovulzorlardir.

To'qay o'rmonlari ilgari juda zich bo'lib, hozirda atigi 25 ming ga maydonda saqlanib qolgan.

Vodiy o'rmonlarini madaniy iqlimlashtirilgan daraxtlar tashkil etib, ular 12 ming ga dan iborat.

XX asr boshlarida O'zbekiston o'rmonlarining maydoni 4-5 martaga qisqardi. Ayniqsa to'qay o'rmonlari antropogen tayziqqa duch keldi.

Dunyo bo'yi o'rmonlar xolati qoniqarli emas. Haddan tashqari o'rmonlarni kesilishi avj olib, ularning tiklanishi etarli emas. O'rmonlar kesilishini yillik hajmi 3 mlrd.m³ ni tashkil etadi. Bu FAO (BMTning oziq-ovqat va q/x tashkiloti)ning ma'lumotlariga qaraganda 2000 yilga kelib 1,5 barobarga ortdi. Ayniqsa tropik o'rmonlar (Yer yuzining 7%idan iborat) holati g'oyat tashvishlidir.

Aniq ilmiy manbalarda keltirilishicha, biz yashab turgan yer kurasida bundan 1,5 ming yil muqaddam oʻrmonlar 47% maydonni tashkil qilgan boʻlsa, hozir ular 27% ni tashkil qiladi. Koʻp mamlakatlardagi sanoat manbalarida foyda ketidan quvish oqibatida juda koʻp oʻrmonlar kesilib, ularning oʻrniga katta-katta zavod, fabrikalar qurilmoqda. Bu zavod va fabrikalarda chiqayotgan chiqindilar atrof-muhitni ifloslanishi natijasida koʻplab nodir va noyob oʻsimlik turlari qirilib ketishiga sabab boʻlmoqda. BMTning rasmiy maʼlumotlariga qaraganda sanoat rivojlana boshlagan davrdan 250 ming xil oʻsimlik turi yoʻq boʻlib ketishi xavotir ostida ekanligi taʼkidlangan. Oʻzbekiston Respublikasida mustaqillikka erishgach atrof-muhitni, hayvonot va oʻsimliklar dunyosini muhofaza qilishga alohida eʼtibor berildi. 1992 yil 9 dekabrda «Tabiatni muhofaza qilish» toʻgʻrisida, 1993 yil 7 mayda «Alohida muhofaza qilinadigan hududlar» toʻgʻrisida va nihoyat 1997 yil 26 dekabrda «Oʻsimliklar dunyosini muhofaza qilish va undan oqilona foydalanish» toʻgʻrisida qonunlar qabul qilindi. Ushub qonunlarda tabiiy sharoitda oʻsadigan oʻsimliklar dunyosini shuningdek, takror etishtirish va genetik fondini saqlash uchun ekib oʻstiriladigan yovvoyi oʻsimliklarni muhofaza qilish va ulardan foydalanish sohasidagi munosabatlar toʻgʻrisida boradi.

2-modda – Oʻsimlik dunyosini muhofaza qilish va undan foydalanish sohasidagi munosabatlar toʻgʻrisida qonun hujjatlarini asosiy vazifalari quyidagilardir:

- Floraning tur boʻyicha tarkibini va genetik fondini tabiiy sharoitlarda saqlab qolish. Tabiiy oʻsimlik jamoalarining va yovvoyi oʻsimliklar oʻsadigan muhitning bir butunligini saqlab qolish.

- Oʻsimlik dunyosidan oqilona foydalanish va uni takror etishtirishni taʼminlash yuridik va jismoniy shaxslarni oʻsimliklar dunyosini muhofaza qilish va undan foydalanish sohasidagi faoliyatini huquqiy tartibga solish.

4-modda - Oʻsimliklar dunyosini muhofaza qilish va undan foydalanish sohasidagi davlat boshqaruvi.

Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi davlat hokimiyati organlari, shuningdek, mahsus vakolat berilgan davlat organlari va davlat organlari boshqaruv organlaridir. Yuridik va jismoniy shaxslar oʻsimliklar dunyosini muhofaza qilish va undan foydalanish toʻgʻrisidagi qonun hujjatlarda belgilangan tartibda va sharoitlarda qoplashlari shart.

Bu qonunlar barcha oʻsimliklar turlarini saqlab qolish, uni asrab avaylash va muhofaza qilishda muhim hujjatlar boʻlib hisoblanadi. Oʻzbekiston Respublikasi hududida 4,5 mingga yaqin oʻsimlik turlari mavjud. Ular orasida jiddiy muhofazaga

muhtoj ko'pgina kamyob, endem va reлект turlari ham. Unday turlarning soni 301 ta bo'lib O'zbekiston Respublikasining «Qizil kitobi»ga kiritilgan. Mustaqilligimiz sharofati bilan bunday muhofazaga muhtoj o'simliklar borasida ko'pgina ishlar qilindi (1-2-jadval).

1-jadval

Bioxilma-xillikning boyligi

№	Tiplar	Turlar soni	%
1	Baktriyalar	1942	7,19
2	Viruslar	200	0,7
3	Soda organizmlar	870	3,2
4	Yassi chuvalchanglar	300	1,1
5	Yumaloq chuvalchanglar	930	3,4
6	Mollyuskalar	140	0,5
7	Bo'g'imoyoqlilar	11300	41,8
8	Umurtqalilar	664	2,5
9	Suv o'tlari	2008	7,4
10	Yuqori o'simliklar	4146	15,3
		4500	16,6

**O'zbekiston asosiy tabiiy-hududiy majmuasi florasing
xilma-xilligi**

2-jadval

Majmualar		Maydoni km ²	%	Turlar soni
Cho'llar	Qumli cho'llar	9870	22	320
	Taqirlar	13185	29	400
	Shag'alli	1700	4	566
	cho'llar	1310	3	304
	Sho'rxok cho'llar			
Namlangan maydonlar	Daryo qayirlari va ko'llar	1541,3	3,5	285
Dashtlar	Tog'oldi yarim	459	1	1180
	cho'l	365	0,7	634

	Tog‘ quruq dashtlari			
O‘rmon- o‘tloq dashtlar	Tog‘ bargli o‘rmon va butazorlar Archazorlar	218 85,6	0,4 0,2	248 235

O‘zbekiston Respublikasi hududida 4,5 mingga yaqin yovvoyi o‘simlik va 2000 dan ziyod zamburug‘ turlari mavjud. Shundan 577 tasi dorivor, 103 turi bo‘yoqbop, 560 turi efir moyli o‘simliklar hisoblanadi. Ular orasida jiddiy muhofazaga muhtoj ko‘pgina kamyob, endem va relik turlar ham bor. Bunday turlarning soni 400 ta atrofida bo‘lib, ular O‘zbekiston florasining 10-12 % ini tashkil etadi.

Aholining tabiatga noto‘g‘ri munosabati ham o‘simliklarning kamayib ketishiga sabab bo‘lmoqda. Ayniqsa, keyingi yillarda qizil lola, sallagul, shirach va shunga o‘xshash nafis gulli o‘simliklarning juda kamayib ketganligining guvohi bo‘lib turibmiz.

O‘simlik turlarini saqlash va muhofaza qilish uchun 1979 yilda O‘zbekiston “**Qizil kitobi**” ta’ sis etildi. Qizil rang - xavfli, ta’qiqlovchi va ma’n qiluvchi ramziy ma’noni anglatadi. “**Qizil kitob**” nabotot olamining kamyob, yo‘qolib ketish xavfi ostidagi turlari haqida mukammal ma’lumot beradi. Uning vazifasi - jamoatchilik va davlat idoralarini tabiat muhofazasi masalasiga jalb etishdan va turlar genofondini saqlab qolishga ko‘maklashishdan iborat.

O‘zbekiston florasining yo‘qolib ketish xavfi ostida turgan 163 turi “**Qizil kitob**”ning 1984 yilgi nashriga kiritilgan. Shuni esda tutish kerakki, “**Qizil kitob**” ning birinchi jildi (tomi) hayvonlar bo‘yicha bo‘lib, 1983 yilda nashr qilingan. 1998 yilga kelib, O‘zbekiston “**Qizil kitobi**” ga kiritilgan o‘simlik turlarining soni 301 taga yetdi. 2009 yilda nashr etilgan O‘zbekiston Respublikasining «**Qizil kitobi**» ga esa 321 ta o‘simlik va 3 ta zamburug‘ turlari kiritilgan.

O‘simlik dunyosini muhofaza qilish jarayonida keng omma ishtirok etgan taqdirdagina ijobiy natijalarga ega bo‘lish mumkin. Shundagina, biz kelgusi avlodlar uchun nabotot olamining bebaho boyligini saqlab qoldirgan bo‘lamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh. M. 2017—2021-yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha HARAkatLAR STRATEGIYASI.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning “Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish sohasida davlat boshqaruvi tizimini takomillashtirish to‘g‘risida”gi Farmoni. 21-aprel 2017-yil, Toshkent.
3. Акимов Т.А., Кузмин А.П., Хаскин В.В. Экология. Природа человек техника. М.: ЮНИТИ ,2001.
4. В.И.Вернадский. Биосфера и ноосфера. – М., 1989.
5. Нестеров П. М., Нестеров А. П. Экономика природо-пользования и рынок. М.: "ЮНИТИ", 2001.
6. Новиковиков Ю.В. Экология, окружающая среда и человек. — М., 2003.3.3.
7. D.Yo.Yormatova. Ekologiya. –T.: “Fan va texnologiya”, 2012. 8. D.Yo.Yormatova. Ekologik monitoring. –T.: “Fan va texnologiya”, 2011.

Research Science and Innovation House